

SPRÅKET SOM
SPÄNNINGSFÄLT-
EN ASSOCIATION
TILL MUSIKENS
SPRÅK

CATERINA STENIUS

Hur visar sig språket i gränsen mellan materiellt ljud och levande ton? Detta är ett utdrag ur Caterina Stenius bok: *Sanningen är alltid större. En essä på sju famnars djup.*

Det man också kan koppla till är en analogi mellan öknen och Skapelsebrättelsens *tohu va-vohu*, den ödsliga tomhet som visade sig likna en undervattensöcean full av potentiellt liv, ett spänningsfält mellan potential och uttryck, mellan det icke ännu uttryckta och det uttryckta, mellan materia och fantasi, magma och smideskonsten.

Ett slags parallell, som också har med skapande att göra, hittar jag, kanske något överraskande, i **Kaija Saariahos** musik. I vissa av hennes verk kan man *höra* polariteten mellan begreppen *dibur* och *galut ha dibur*, alltså språket och språkets exil. Musiken uttrycker sig med, men ger samtidigt uttryck för ett spänningsfält, och som en konsekvens av spänningen mellan polerna hör vi längtan – och även begär. De hebreiska begreppen motsvarar då tonspråkets centrala tekniska bygg-

stenar som i Saariahos musik faktiskt är nya, nyskapande. I traditionell västerländsk musik möjliggörs ju musikens "berättande" karaktär, dess dramatiska nerv, av det hierarkiska förhållandet mellan tonikan och dominanten i en tonal skala. Det är förstås en förenkling men den är inte osann. Det innebär att allt som händer i musiken innan stycket slutar – alla förvecklingar och alla dråpligheter, alla naturskildringar och vulkanutbrott som musiken tar lyssnaren igenom innan ett "så levde de lyckliga i alla sina dagar" gör slut på hela berättelsen och hela nöjet att lyssna – allt tar sin energi från harmonikens spänningsförhållande mellan tonika och dominant. För kompositörer som kring det förra sekelskiftet kände att det tonala språket hade tömt sitt skafferi blev det en utmaning att finna en ersättning för den drivande motorn i det be-

kanta tonala systemet. Ett sätt att förstå Kaija Saariahos svar är att granska det spänningsförhållande mellan *ljud* som materia å ena sidan och *uttryck* å den andra, som hon laborerar med. Ett spänningsförhållande som det mellan *tehom*, det där *murmuring deep*, och musikaliska gester, fraser, meningar, utsagor. I hennes musik kan man höra undervattensocenen ur vilken ett musikaliskt uttryck växer fram, som när mänskan – med referens till kapitlet om Jona – söker och finner sin röst.

Hur gör hon? Rent handgripligen går det till så här: Om man spelar på ett stråkinstrument och sätter den tyngre ändan av stråken, som talande nog kallas frosch, mot en sträng och trycker hårt, så kommer ljudet som uppstår att låta distorterat, multifont, fast inte nödvändigtvis brutalt. Om man låttar på trycket kommer en klar ton *poco a poco*,

småningom att födas. Man kan återgå till den distorterade tonen med att öka trycket och igen återgå till den klara tonen. Det här är en detalj som man kan 'uppförstora' genom att använda en hel symfoniorkester – och elektronik därtill – alla olika typer av instrument; blåsinstrumenten kan blåsas i på ett oändligt antal olika sätt och det finns ingen gräns för vilka ljud man kan åstadkomma med ett slagverk. I gränssonen mellan ljud och ton finns en hel värld att upptäcka. I Saariahos verk väljer musiken ofta fram i stora oceaniska dyningar ur vilka mening framspringer, ibland framförd av sångare som uttalar riktiga ord. Detta är musik som idag klingar psykologiskt sann. På ett liknande sätt gör Torahs text det när den 'spelas upp', tolkas av **Avivah Gottlieb (Amadeus!) Zornberg**.

Anm.: 'tohu va-vohu', 'dibur', 'galut ha-dibur', 'tehom' är ord som förekommer i skapelseberättelsen på hebreiska (Första Mosebok).

Avivah Gottlieb Zornberg är en samtida Torah-forskare, bosatt i Skottland.

Caterina Stenius är musikolog och författare. Hon har bl.a. arbetat som redaktör, kulturchef och fiktionschef vid Svenska YLE. Utdraget är hämtat ur Caterina Stenius bok *Sanningen är alltid större. En essä på sju famnars djup* (Scriptum 2022), ss. 104–5. Diskussionen i hennes bok rör sig kring den muntliga tolkningstraditionen kring Torah.